

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت ا... العظمی بروجردی (ره)

دانشکده علوم انسانی
گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و حقوق جزا

عنوان

مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای با نگاهی به فقه امامیه

استاد راهنما:

دکتر مهدی چگنی

استاد مشاور:

دکتر ماشاء اله کریمی

دانشجو:

سمیرا دهقان

بهمن ۱۳۹۷

تقدیرم

پدر عزیزم که در تمام سال‌های دوران تحصیل وجودش مایه قوت و انرژی بخش لحظه‌های خستگی‌ام بود.

تقدیرم به مادر مهربانم که دلتنگی‌هایش هرگز مانع رسیدن من به خواسته‌هایم نشد و با صبوری همیشه در کنارم بود.

تعهد نامه

عنوان پایان نامه: مسئولیت کیفی تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای با نگاهی به فقه امامیه

اینجانب سمیرا دهقان دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق دانشکده علوم انسانی دانشگاه

حضرت آیت ... العظمی بروجردی (ره) تحت راهنمایی جناب آقای دکتر مهدی چگنی متعهد می‌شوم:

- نتایج ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعات علمی و عملی اینجانب بوده، مسئولیت صحت و اصالت مطالب مندرج را به طور کامل بر عهده می‌گیرم.
- در خصوص استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.
- مطالب مندرج در این پایان نامه را اینجانب یا فرد دیگری به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا امتیازی تاکنون به هیچ مرجعی تسلیم نکرده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد. مقالات مستخرج از پایان نامه، ذیل نام دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تاثیر گذار بوده اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت خواهد شد.

تاریخ

نام و امضاء دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- ❖ کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.
- ❖ استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

تقدیر و تشکر

تقدیر از راهنمایی‌های استاد گرانقدرم جناب دکتر مهدی چگنی و کمک‌ها و راهنمایی‌های بی‌دریغ استاد عزیزم جناب دکتر ماشاءاله کریمی و همچنین سپاسگذاری و قدردانی می‌کنم از زحمات فراوان دوست عزیزم خانم زهرا امینی.

چکیده

مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای، یکی از مهم‌ترین و به روزترین مسائل روز است که با توجه به پیشرفت تکنولوژی و فراگیر شدن آن در بین افراد و مشکلاتی که به وجود آورده باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد. پژوهش حاضر با روش کتابخانه‌ای، مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای را مورد بررسی قرار داده است و نهایتاً منتج به این نتیجه شد که با توجه به اصول و مبانی کلی حقوق کیفری و از آنجایی که تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای با اهداف خاصی این بازی‌ها را تولید می‌کنند و اشخاص را ترغیب به ارتکاب جرم می‌کنند، گاهاً با عادی سازی جرم در این بازی‌ها ارتکاب جرم را تسهیل می‌کنند و یا اینکه دیده شده در برخی از بازی‌های مجازی برخلاف اشخاص را به ارتکاب جرم تهدید می‌کنند. این افراد می‌توانند نقش معاونت در جرایم ارتكابی از سوی کاربرانشان داشته باشند. قاعده فقهی حرمت اعانه بر اثم و عدوان که مقرر می‌دارد یاری رساندن برای ارتکاب جرم جایز نیست. به نوعی این عمل را حرام می‌داند و صحه‌ای بر این امر می‌گذارد. علاوه بر آن قاعده فقهی لاضرر که بسیاری از احکام و قوانین موجود در کشور ما از این قاعده استنباط می‌شود، که بنابر این قاعده ضرر دیدن و ضرر رساندن در اسلام را حرام می‌داند. بنابراین ضررهای که تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای برای کاربران خود و یا دیگر اشخاص به وجود می‌آورند را محکوم می‌کند.

کلید واژه: بازی‌های رایانه‌ای، تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای، مسئولیت کیفری، معاونت در جرم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
۲	مقدمه
۳	کلیات
۳	بیان مسأله
۳	اهمیت تحقیق
۳	اهداف تحقیق
۴	سؤال‌های تحقیق
۴	فرضیه‌های تحقیق
۵	مبحث اول: مفهوم‌شناسی تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای
۵	گفتار اول: مفهوم مسئولیت کیفری
۵	بند اول: مفهوم مسئولیت
۷	بند دوم: کیفری
۷	بند سوم: مفهوم اصطلاحی مسئولیت کیفری
۸	بند چهارم: مفهوم فقهی مسئولیت کیفری
۹	بند پنجم: مسئولیت کیفری در نگاه اسلام
۹	گفتار دوم: مفهوم تولیدکننده و بازی‌های رایانه‌ای
۱۰	بند اول: مفهوم تولید کننده
۱۱	بند دوم: مفهوم بازی رایانه‌ای
۱۲	مبحث دوم: بررسی سیر تاریخی و ورود بازی‌های رایانه‌ای به ایران و مهمترین شرکتهای تولیدکننده آن
۱۲	گفتار اول: پیدایش بازی‌های رایانه‌ای در جهان
۱۴	گفتار دوم: بازی‌های رایانه‌ای در ایران

- گفتار سوم: بررسی سیر تاریخی و اشخاص تولیدکننده بازی‌های رایانه‌ای ۱۵
- بند اول: شرکت الکترونیک آرتس ۱۶
- بند دوم: شرکت نینتندو ۱۶
- بند سوم: شرکت اکتیورژن ۱۷

فصل دوم: بررسی آثار و پیامدهای بازی‌های رایانه‌ای و مبانی مشروعیت و قانونی بودن این

بازی‌ها و نقش تولیدکنندگان این بازی‌ها در جرایم ارتكابی بازی کنندگان

- مبحث اول: معایب و ویژگی‌های بازی‌های رایانه‌ای ۲۰
- گفتار اول: معایب و پیامدهای ناشی از بازی‌های رایانه‌ای ۲۰
- بند اول: آسیب‌های جسمانی ۲۱
- بند دوم: آسیب‌های روحی و روانی، ایجاد روحیه انزواطلبی و گوشه‌گیری ۲۲
- بند سوم: تاثیر بازی‌های رایانه‌ای بر روابط خانوادگی ۲۳
- بند چهارم: پیامدهای اخلاقی ناشی از بازی‌های رایانه‌ای ۲۳
- بند پنجم: تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر فرهنگ ۲۳
- بند ششم: بازی‌های رایانه‌ای زمینه‌ساز از خودبیگانگی ۲۵
- بند هفتم: بازی‌های رایانه‌ای ابزاری برای جنگ نرم ۲۶
- بند هشتم: تقویت حس پرخاشگری ۲۷
- بند نهم: تنبل شدن ذهن کودک و نوجوان ۲۹
- بند دهم: کاتونیبای ویدئویی ۲۹
- بند یازدهم: اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای ۲۹
- ضرورت کسب شناخت بازی‌های رایانه‌ای ۳۰
- گفتار دوم: ویژگی‌های بازی‌های رایانه‌ای ۳۴
- بند اول: تعامل ۳۵
- بند دوم: الگودهی ۳۶

- بند سوم: آموزش ۳۶
- مبحث دوم: بررسی مشروع و قانونی بودن بازی‌های رایانه‌ای ۳۷
- گفتار دوم: مبانی فقهی و حقوقی بازی‌های رایانه‌ای ۳۸
- بند اول: مبانی فقهی بازی ۳۸
- بند دوم: مبانی حقوقی بازی‌های رایانه‌ای ۳۹
- مبحث سوم: نقش تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای در جرایم ارتكابی بازی کنندگان ۴۰
- گفتار اول: مباشرت ۴۱
- گفتار دوم: مشارکت ۴۲
- گفتار سوم: معاونت ۴۳
- بند اول: معاونت جرمی است مستقل و یا غیرمستقل؟ ۴۵
- بند دوم: وجوه افتراق معاونت و تسبیب ۴۶

فصل سوم: مبانی و مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای و چگونگی تحقق آن با

نگاهی به فقه امامیه و حقوق کیفری ایران

- مبحث اول: مبانی مسئولیت کیفری ۴۹
- گفتار اول: مبانی کلی مسئولیت کیفری ۴۹
- بند اول: مبنای عرفی مسئولیت کیفری ۵۰
- بند دوم: مبانی اخلاقی مسئولیت (مسئولیت اخلاقی) ۵۰
- بند سوم: مبنای روانی (مسئولیت روانی) ۵۱
- بند چهارم: مبنای اجتماعی مسئولیت ۵۱
- گفتار دوم: مبنای قانونی مسئولیت ۵۲
- گفتار سوم: مبنای مسئولیت کیفری در اسلام ۵۲
- مبحث دوم: چگونگی تحقق مسولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای در حقوق بین‌الملل و حقوق کیفری ایران با نگاهی به فقه امامیه ۵۹

- گفتار اول: جرایم با مسئولیت مطلق یا جرایم مادی صرف ۵۹
- بند اول: عنصر روانی چیست؟ ۶۰
- بند دوم: موسسات سازمان‌ها و قوانین بین‌المللی ناظر بر بازی‌های رایانه‌ای ۶۲
- گفتار دوم: بررسی اصول و قواعد فقهی در زمینه مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای ۶۵
- بند اول: قاعده لاضرر ۶۵
- نتیجه‌گیری ۷۱
- پیشنهادات ۷۲
- منابع و مأخذ ۷۳

فصل اول

کلیات

مقدمه

یکی از نمونه‌های سرگرمی جدیدی که محبوبیتشان روز به روز افزایش می‌یابد، بازی‌های رایانه‌ای هستند که به دلیل جذابیتشان نگرانی همگان را برانگیخته‌اند زیرا بسیاری از این بازی‌ها محصول کشورهای غربی هستند که با اهداف خاصی تولید شده‌اند و گاهاً خطراتی جبران‌ناپذیر از جمله آسیب‌های جسمی، روحی و روانی برای کاربران خود ایجاد می‌کنند. از آنجایی که بیشتر کاربران این بازی‌ها کودکان و نوجوانان هستند و تأثیری که این بازی‌ها در ایجاد شخصیت مخاطبین خود می‌توانند داشته باشند را نمی‌توان نادیده گرفت، مضمون و محتوای این بازی‌ها باید حتماً مورد توجه قرار گیرد زیرا در بسیاری از این بازی‌ها ارزش‌ها و فرهنگ‌های جامعه ما مورد تهاجم قرار گرفته‌اند. این نوع بازی‌ها به صورت غیر مستقیم بر روی ذهن و افکار کاربران خود تأثیر می‌گذارد. برخی دیگر از بازی‌ها پا را فراتر گذاشته‌اند و افراد را با روش‌های مختلف ترغیب به ارتکاب جرم می‌کنند، در حالیکه قانونگذار برای این عمل آنها قانونی در نظر نگرفته و در مورد آنها سکوت کرده است، بنابراین با توجه به اهمیت موضوع سعی نگارنده بر آن است که با دقت بیشتری این حوزه مورد بررسی قرار گیرد.

کلیات

بیان مسأله

مسئولیت کیفری نوعی الزام شخص مرتکب (مباشر، معاون، شرکا و مسبب) به پاسخگویی آثار ونتایج نامطلوب پدیده جزایی و جرم است با توجه به قاعده فقهی حرمت اعانه بر اثم و عدوان و بر اساس مسئولیت کیفری هر شخصی که مرتکب جرم و یا رفتار مجرمانه شود مسئول است و باید پاسخگویی عمل ارتكابی خود باشد.

بازی رایانه‌ای در عصر جدید یکی از تکنولوژی‌های نوین است که ابزاری برای سرگرمی کودکان و نوجوانان می‌باشد که این بازی‌ها علاوه بر اینکه این توانایی را دارند که موجب رشد و توسعه فکری کودکان و نوجوانان شوند توانایی قابل توجهی در تخریب فکر و حافظه و تخیل افراد دارند تا آنجا که افراد را از محیط و جمع خود غافل می‌کنند و از نظر روان شناسان آن‌ها را به انزوا کشیده و موجب نوعی اعتیاد و وابستگی به انواع بازی‌ها کرده و به تبع، موجب بیماری‌های فراوان از جمله افسردگی، تنش، ناامیدی و در پایان تحریک به خودکشی و یا دیگرکشی می‌شود. به عبارت دیگر فرد با یک برنامه از پیش تعیین شده وارد یک فضای مجازی که در نهایت موجب اختلالات روانی و یا... می‌شود. بر این اساس در این پایان نامه تلاش می‌شود تا نقش تولیدکنندگان این بازی‌ها و مسئولیت کیفری آنان در پرتو مباحث مربوط به مباشرت، معاونت، شرکت در جرم و تسبیب مورد بررسی قرار گیرد، تا مشخص گردد که مسئولیت کیفری آنان مصداقی از کدامیک از مباحث یادشده است.

اهمیت تحقیق

از آنجایی که بازی‌های رایانه ای در عصر حاضر مشکلات عدیده ای در جامعه ی بین الملل ایجاد کرده اند که گاه منجر به ارتکاب رفتار مجرمانه می‌شود بررسی دیدگاه و رویکرد قوانین بررسی دیدگاه و رویکرد قوانین بین الملل و قانون مجازات اسلامی در برابر تولیدکنندگان انواع این بازی‌ها که می‌توانند مسبب اصلی این گونه جرایم باشند از اهمیت بسیاری برخوردار است.

اهداف تحقیق

الف- هدف کلی: بررسی نقش و مسئولیت کیفری تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای در جرائم ارتكابی

ب- اهداف جزئی:

۱- ارائه راهکارهای حقوقی در رابطه با این موضوع

۲- پیشنهاد اصلاح قانون مجازات اسلامی و یا تقنین جدید نسبت به مسئولیت تولید کنندگان این بازی‌ها

سؤال‌های تحقیق

الف - سؤال اصلی: بر اساس حقوق کیفری ایران چگونه میتوان برای تولید کنندگان بازی‌های رایانه‌ای در

جرائم ارتكابی بازی کنندگان مسئولیت کیفری قائل شد؟

ب- سؤال‌های فرعی:

۱- قوانین بین الملل در رابطه با این موضوع چه راهکاری دارد؟

۲- نقش تولید کنندگان بازی‌های رایانه‌ای در جرائم ارتكابی بازی کنندگان چیست؟

فرضیه‌های تحقیق

الف - فرضیه اصلی:

بر اساس حقوق کیفری ایران، میتوان با استناد به مبانی و اصول کلی حقوقی چون مبنای اخلاقی، اجتماعی، عرفی و... برای تولید کنندگان بازی‌های رایانه‌ای در جرائم ارتكابی بازی کنندگان مسئولیت کیفری قائل شد.

ب- فرضیه‌های فرعی:

۱- در سطح بین الملل به دلیل تنوع کنش گران و نبود یک قدرت مشخص و متمرکز می‌تواند چالش برانگیز باشد و همین امر لزوم مطالعه ی ارتباط میان حقوق بین الملل و بازی‌های رایانه‌ای را برجسته می‌کند .

۲- تولیدکنندگان این برنامه‌ها در جرائم ناشی از آنها گاهی به عنوان معاون و گاهی به عنوان سبب اقوی از مباشر نقش دارند.

در این فصل سعی بر آن است که مفاهیم واژگان کلیدی مورد استفاده و سیر تاریخی بازی‌های رایانه‌ای در

جهان و ایران و در نهایت مهم‌ترین شرکت‌های تولیدکننده بازی‌های رایانه‌ای مورد بررسی قرار گیرد.

مبحث اول: مفهوم‌شناسی تولیدکنندگان بازی‌های رایانه‌ای

در این مبحث به بررسی مفاهیم مسئولیت‌کیفری و تولیدکننده و بازی رایانه‌ای می‌پردازیم:

گفتار اول: مفهوم مسئولیت‌کیفری

در این گفتار به بررسی مفهوم مسئولیت‌کیفری می‌پردازیم. از آنجایی که مسئولیت‌کیفری یک اصطلاح ترکیبی است هر کدام از واژگان آن را به طور اختصار توضیح خواهیم داد و در پایان به بررسی مفهوم اصطلاحی آن می‌پردازیم.

بند اول: مفهوم مسئولیت

در فرهنگ‌های لغت معمولاً مسئولیت را به معنای قابل‌بازخواست بودن انسان آورده‌اند و غالباً به مفهوم تکلیف، وظیفه و آنچه که انسان عهده‌دار آن باشد، تعریف شده است. به طوری که در فرهنگ جامع نوین، مسئولیت به معنای شایسته‌بازخواست بودن آمده است. (سیاح، ۱۳۷۱، ج ۱: ۶۶۴) و به این معنا با دو اصطلاح «تکلیف» و «اهلیت» در اصول مترادف است. (آقای جنت مکان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۳) در فرهنگ فارسی عمید، مسئولیت را به معنای از آنچه عهده‌دار و مسئول آن باشد آورده‌اند و مسئول به معنای پرسیده شده آورده شده است (عمید، ۱۳۶۲: ۱۵۰). در لغت‌نامه دهخدا برای تعریف واژه مسئولیت آمده است: «مصدر جعلی مسئول، ضمانت، ضمان، تعهد، مواخذه، مسئول بودن، موظف بودن به انجام امری و متعهد بودن آمده است (دهخدا، ۱۳۴۵، ج ۴۳: ۴۴۸).

در فرهنگ فارسی معین، مسئول به معنای چیزی خواهش شده، کسی که فرضیه‌ای بر ذمه دارد که اگر عمل نکند از او بازخواست می‌شود. و مسئولیت به معنی مسئول بودن و موظف بودن به انجام امری است (معین، ۱۳۶۲، ج ۳: ۴۰۷۷).

در هر صورت بررسی معانی گوناگون مسئولیت ملازمه این کلمه با تعهد و تکلیف را آشکار می‌سازد، ولی این معنا به تنهایی نمی‌تواند مفاهیم گوناگون و ابعاد مختلف مسئولیت را بازگو کند. برای درک مفهوم گوناگون و گسترده مسئولیت، باید علاوه بر وجود تعهد و تکلیفی که از طرف مقام صلاحیت‌دار وضع و برقرار، عوامل و شرایط لازم دیگری را هم در نظر گرفت. در این خصوص لازم به تذکر است که:

اولاً: مشروعیت مقام صلاحیت‌داری که حق وضع هرگونه قاعده یا تکلیفی را دارند، معقول و منطقی به نظر می‌رسد.

ثانیاً: شخصی که دارای اهمیت قانونی است، از وجود وظیفه و یا قوانین موضوعه، آگاه و مطلع گردد و توانایی انجام عمل و یا ترک آن را داشته باشد. بدین ترتیب، ابعاد مختلف مسئولیت و ابعاد آن با جمع شدن عوامل سه‌گانه زیر فراهم خواهد شد:

۱- وجود اوامر و نواهی قانونی

۲- مشروعیت واقع قاعده و یا تکلیف

۳- آگاهی و اطلاع شخص از قاعده یا تکلیف و در نهایت توانایی انجام و یا ترک آن (اشرف دلفانی، ۱۳۸۲: ۲۴).

مسئولیت ممکن است متوجه اشخاص حقیقی و یا حقوقی گردد و علاوه بر اینکه انسان‌ها مسئول قلمداد شوند، اشخاص حقوقی نیز باید در قبال اعمالی که به نام آنان انجام می‌شود پاسخگو باشند. این واژه در حقوق روم قدیم و فرانسه وجود نداشته و به جای آن از واژه «تعهد به جبران خسارت» استفاده کرده‌اند. حتی در قانون جزای ۱۸۱۰ فرانسه یافت نمی‌شود و تنها از اواخر قرن هجدهم در زبان‌های اروپایی گسترش یافته و در قرن نوزدهم از اخلاق به حقوق راه یافت. امروزه در قلمرو حقوق، هر وقت اصطلاح مسئولیت به کار می‌رود منظور تکلیف واردکننده زیان نسبت به پاسخگویی به زیان در مقابل دادگاه و برعهده گرفتن آثار مدنی و کیفری، انتظامی و... آن است، اعم از اینکه چنین تکلیفی در مقابل زیان دیده باشد یا جامعه. در یک تقسیم بندی کلی مسئولیت به دو دسته تقسیم می‌شود «مسئولیت حقوقی» و «مسئولیت غیرحقوقی». شاخه‌های مسئولیت حقوقی عبارتند از: مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری و مسئولیت انتظامی. شاخه‌های مسئولیت غیرحقوقی نیز شامل: مسئولیت اخلاقی، مسئولیت اجتماعی و مسئولیت سیاسی. (آقای جنت مکان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۴)

بند دوم: کیفری

در لغت‌نامه دهخدا درباره واژه کیفر آمده است: «کیفر مکافات بدی، جزا و پاداش عقوبت، عقاب و مجازات قانونی است» (دهخدا، همان). کیفر در لغت به معنی عقوبت و مجازات است که به کسی که خلاف قانون یا اخلاق یا عرف و عادت رفتار کرده و مرتکب عمل بد شده باشد داده می‌شود (ملک زاده، ۱۳۸۹: ۴۷۱).

در یکی از فرهنگ‌های خارجی، واژه «criminal» که معادل انگلیسی واژه کیفری است به صورت زیر تعریف شده است: «آن چه که به حقوق ناظر به جرایم یا اجرای عدالت کیفری، وابسته یا مرتبط باشد...» در این تعریف، نویسندگان بیشتر مفهوم اصطلاحی را مد نظر قرار داده است (اشرف دلفانی، همان، ۲۵).

بند سوم: مفهوم اصطلاحی مسئولیت کیفری

مسئولیت کیفری، مسئولیت مرتکب جرمی از جرایم مصرح در قانون را گویند و شخص مسئول، بر یکی از مجازات‌های مقرر در قانون خواهد رسید. متضرر از جرم، اجتماع است، بر خلاف مسئولیت مدنی که متضرر از عمل مسئول، افراد می‌باشند...». همچنین در جای دیگر در تعریف مسئولیت کیفری آمده است: «مسئولیت کیفری عبارتست که شخصی کامل از نظر جسمی و روانی، پاسخگوی آثار جرمی باشد که مرتکب شده است...» (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۳: ۵۱۴).

شناسایی مفهوم مسئولیت کیفری از این جهت که احراز آن پاسخی کیفری علیه مجرم به دنبال خواهد داشت بسیار اهمیت دارد، با این حال تعریفی قانونی از آن ارائه نشده و قانونگذاران به جای تعریف مسئولیت کیفری، تنها از شرایط و مصادیق این نوع مسئولیت نام برده‌اند، برای مثال ماده ۱۴۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مقرر داشته است: «مسئولیت کیفری تنها زمانی محقق است که فرد در حین ارتکاب جرم، عاقل، بالغ و مختار باشد.» (رنجبر، ۱۳۹۳: ۱۵) با وجود این حقوقدانان تعاریفی از این اصطلاح را ارائه داده‌اند؛ برخی آن را «قابلیت و یا اهلیت شخص برای تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه» و بعضی دیگر آن را «التزام و یا اجبار شخص به تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه خود» تعریف کرده‌اند. علاوه بر این گفته شده است: «مسئولیت کیفری بر کسی بار می‌شود که دارای اهلیت جزایی است و شخصی دارای اهلیت جزایی است که در زمان وقوع جرم ادراک و اختیار داشته باشد.» به این ترتیب مسئولیت کیفری متفرع بر ارتکاب جرم و عنصر روانی است و این نوع مسئولیت بدون وجود این دو پیش شرط محقق نخواهد شد؛ بدین معنا، مسئولیت کیفری بر مرتکب جرمی که دارای عنصر

روانی بوده و از قوه ادراک و اختیار برخوردار باشد تحمیل می‌شود. بنابراین مسئولیت کیفری برابر است با تحمیل واکنش کیفری بر مرتکب جرمی که دارای اهلیت جزایی یعنی ادراک و اختیار است؛ به این معنا که اسناد مادی (ارتکاب جرم) و اسناد معنوی (عنصر روانی) از شرایط مسئولیت کیفری و ادراک و اختیار از ارکان مسئولیت قلمداد می‌شود. (رنجبر، ۱۳۹۳: ۱۶)

تعریف‌های آورده شده به درستی بیانگر مفهوم اصطلاحی مسئولیت کیفری نیستند، زیرا همه جوانب و عناصر تشکیل دهنده آن را در بر نمی‌گیرند و از نظر جزایی قابل انتقاد هستند، کتب حقوقی دیگر تعریف دقیقی از آن ارائه نکرده‌اند و در اقرب موارد با گذر از تعریف، به بررسی ارکان و مبانی پرداخته‌اند. همچنین حقوقدانان نیز تعریف مشخصی ارائه نکرده‌اند و معمولاً فقط به بررسی آن از دیدگاه مکاتب مختلف و همچنین تجزیه و تحلیل مبانی آن پرداخته‌اند. یکی از بهترین تعاریفی که تقریباً به همه جوانب مسئولیت کیفری پرداخته است، تعریفی است که آقای دکتر نوربها ارائه داده است: «مسئولیت کیفری، یعنی توانایی و قابلیت انتساب فعل یا ترک فعل قابل مجازات، اقدامات تامینی به کسانی که توانایی بار مجازات یا اقدامات تامینی را داشته باشد. (اشرف دلفانی، همان، ۲۶).

بند چهارم: مفهوم فقهی مسئولیت کیفری

فقه‌های اسلامی اصولاً موضوع مسئولیت کیفری را به عنوان موضوعی جدا مورد بررسی قرار نداده بلکه با گذر از آن و به طبق شیوه‌ای که تاکنون در فقه معمول بوده است مباحث جزایی را در سه بخش حدود، قصاص و دیات مطرح کرده‌اند اما این امر به معنای فقدان معنا و مفهوم فقهی این اصطلاح نیست زیرا با دقت و تعمق در منابع فقهی وصول به چنین نتیجه‌ای امکان‌پذیر خواهد بود، می‌توان با توجه به عناصر و آثار موضوع به تعریف آن پرداخت (اشرف دلفانی، همان، ۲۶). بر همین اساس یکی از پژوهشگران فقهی معاصر به اقدامی نو دست یافته و به تعریف فقهی مسئولیت کیفری پرداخته است: «معنای مسئولیت کیفری در شرع اسلام آن است که انسان نتایج آن دسته از اعمال ممنوعه‌ای را که با اختیار و آگاهی از محتوا و نتایجشان ارتکاب نموده، تحمل کند.» بنابراین، چنانچه کسی فاقد اراده است مثل مکره یا شخصی که در حال اغماء مرتکب عمل «حرام» شده باشد، از نظر کیفری مسئول نخواهد بود و کسی که در جریان عمل منع شده اراده داشته، ولی به ماهیت آن فعل آگاهی نداشته باشد، مثل طفل و مجنون از نظر کیفری مسئول قلمداد نخواهد شد، پس مسئولیت کیفری در شریعت

مبتنی بر سه رکن است: اول آنکه انسان عمل ممنوعه‌ای را به انجام رسانده باشد، دوم آنکه عمل مرتکب همراه با اختیار باشد و سوم آنکه، فاعل به ماهیت عمل ارتكابی خویش آگاهی داشته باشد. وقتی این سه رکن جمع شوند، مسئولیت جزایی نیز پدید می‌آید و تا هنگامی که یکی از آنها مفقود باشد مسئولیت جزایی نیز وجود نخواهد داشت. (دلفانی، همان، ۲۷)

بند پنجم: مسئولیت کیفری در نگاه اسلام

تعالیم حیات بخش اسلام که متکی بر حاکمیت خداوند متعال است، دارای مشخصات و ویژگی‌های متمایزی است؛ هر یک از این ویژگی‌ها، معیاری است که به خوبی اهمیت اصول و قواعد نظام را مشخص می‌کند. مطالعه تاریخ حقوق جزا نشان می‌دهد که پس از استقرار دین اسلام، در نظام کیفری این مکتب، جرایم و تخلفات، تحت نظم و قاعده خاصی قرار گرفت و اصول و قواعد اساسی، برای رسیدگی به جرم و اثبات مسئولیت کیفری که در سایر نظامات حقوقی سابقه نداشت، پذیرفته شد. از سوی دیگر در کلیه جرایم، برای اثبات مسئولیت، برخورداری مرتکب از شرایط عامه تکلیف یعنی عقل، بلوغ، اختیار و علم در حرمت آن عمل، ضرورت پیدا کرد و به همین مناسبت در نظام کیفری اسلام اطفال، دیوانگان، مردگان، مصون از تعقیب و مجازات بوده اند. شاید اشاره به اصل شخصی بودن مجازات در عصر حاضر مطلبی پیش پا افتاده باشد «مباحث ما از زمانی است که در سایر نظامات کیفری غیراسلامی چیزی که اهمیت داشت نفس جرم و موضوعی بودن آن بود و دیگر شخصی بودن مسئولیت و سایر شرایط لازم که امروزه در دادرسی‌های جزایی متداول است وجود نداشته است (ولیدی، همان: ۸۸).

گفتار دوم: مفهوم تولیدکننده و بازی‌های رایانه‌ای

از آنجایی که واژگان نام برده در هر علمی می‌تواند معنای متفاوتی داشته باشد نگارنده بر آن است تا با ارائه مفهومی کلی از هر کدام موجب ایجاد چالش و یا تناقض مفهومی در سایر علوم نگردد: